

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВА ТИПОЛОГІЯ ДРУЖНЬОГО ЕПІСТОЛЯРІЮ В. ЧЕРЧИЛЛЯ (НА ОСНОВІ ЛИСТУВАННЯ З Г. ВЕЛЛСОМ ТА Б. ШОУ)

Семенюк О. Б.

*старший викладач кафедри романо-германських мов
Національна академія Служби безпеки України
вул. Максимовича, 22, Київ, Україна
orcid.org/0000-0001-6986-0656
sem_ob@ukr.net*

Ключові слова: *епістолярій,
жанрові модифікації,
стильова парадигма,
адресатно-рецептивний
зв'язок.*

У статті розглядається дружнє листування відомого британського політичного діяча В. Черчилля з письменниками Г. Веллсом та Б. Шоу. Об'єктом нашого дослідження стали приватні кореспонденції політика й публіциста, що зберігаються в архівах Великобританії, які ще досі не відомі широкому загалові. Ураховуючи «суб'єктивне начало», оголений психологічний світ особистості письменника, авторка статті виділяє оригінальну манеру В. Черчилля зображувати в приватному листуванні образ адресата та життєві обставини завдяки яскраво вираженій особистісній візії будь-якої життєвої ситуації, наповнюючи епістолярні діалоги добрим гумором і прихованим сарказмом. На основі проведеного аналізу приватного епістолярію В. Черчилля схарактеризовано головні жанрові та стильові домінанти, які можуть бути ключовими чинниками для визначення типологічних форм письменницьких кореспонденцій. Результати дослідження доводять, що це, зокрема, поява різних міжжанрових зрощень у межах одного жанру; взаєморецепція (адресатно-рецептивний зв'язок) між дописувачами; суб'єктивна спрямованість та індивідуальна стильова парадигма адресанта. Визначальними рисами епістолярних діалогів В. Черчилля з його «співрозмовниками на відстані» Б. Шоу та Г. Веллсом є іронія, у якій сатиричний пафос поєднується зі скепсисом, емоційна критика на адресу реципієнта, полеміка між адресатом та адресантом, тонкий гумор тощо. Власне виокремлені жанрові та стильові домінанти, а також головні риси проаналізованих епістолярних діалогів, на думку авторки статті, спричинили появу таких жанрових модифікацій листів В. Черчилля: лист-концепція; лист – авторитетна заява; лист-замальовка (етюд); лист – портрет адресата; лист-рецензія; лист-дискусія тощо. Авторка статті доповнює також зміст поняття епістолярного діалогу та визначає жанрові форми дружнього епістолярію письменника. Запропоновані жанрові модифікації дружнього епістолярію В. Черчилля можуть бути предметом для подальших розвідок у цьому напрямі.

GENRE-STYLE TYPOLOGY OF WINSTON CHURCHILL'S FRIENDLY EPISTOLARY (CORRESPONDENCE WITH H. G. WELLS & G. B. SHAW)

Semeniuk O. B.

Lecturer at the Department of Romano-Germanic Languages

National Academy of the Security Service of Ukraine

Maksymovycha str., 22, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0001-6986-0656

sem_ob@ukr.net

Key words: *epistolary; genre modifications; style paradigm; addressee's receptive bond.*

The article deals with friendly (personal) correspondence of Winston Churchill, an outstanding British statesman, with writers: Herbert Wells and Bernard Shaw. The object of the research has become private letters of W. Churchill, a politician and a publicist, which are preserved in archives of Great Britain and are still unknown to public. The author of the paper emphasizes Winston Churchill's authentic manner of describing the character of the addressee and details due to his own expressive vision of any life situation, taking into account the «subjective inception», the naked psychological world of the writer's personality, while filling these epistolary dialogues with subtle humor and hidden sarcasm. Owing to the conducted analysis of W. Churchill's private epistolary the main genre and style dominants have been characterized which may serve as the key factors for determining types and forms of the writers' correspondences.

The results of the study clearly indicate the emerging intra-genre convergences within an epistolary genre; mutual reception between correspondents; subjectivity and the writer's individual style paradigm as well. The significant features of the epistolary dialogues between Winston Churchill and his epistolary communicators, R. Wells and B. Shaw, have been identified as following: an irony combining satirical pathos with skepticism; emotional critique of the recipient; the polemic between correspondents; telling subtle jokes etc. The researcher argues that the highlighted genre and style dominants as well as the major features of the analyzed epistolary dialogues have resulted in emerging of the new genre-style modifications such as a concept letter; a letter of dictum; a letter-sketch; a letter of the character of the addressee; a letter of review, a letter of discussion and so on. Moreover, the author bridges the gap in the concept of the «epistolary dialogue» and also determines the genre forms of the writer's friendly epistolary. Thus, the suggested genre modifications of the writer's friendly epistolary may contribute to future research in this field.

Постановка проблеми. Епістолярна спадщина відомого політичного діяча Великої Британії, оратора й публіциста Вінстона Черчилля, лауреата Нобелівської премії в галузі літератури, заслуговує комплексного дослідження, оскільки лапідарним стилем його листів захоплюються й нині, а приватні та ділові кореспонденції митця мають не лише історичну, а й естетичну цінність. З огляду на те, що приватне листування Черчилля досі розглядалося науковцями здебільшого лише як коментар до його публіцистичної творчості та політичної діяльності, у наші дні виникла гостра потреба в осмисленні жанрово-стильової своєрідності епістолярної спадщини британського політика.

Дослідження такого явища в літературі, як епістолярій митця, завжди викликало жваве обговорення чи полеміку у вітчизняних і зарубіжних літературознавчих працях. За останні десятиліття з'явилася низка наукових студій Л. Вашків, В. Кузьменка, Ж. Ляхової, Г. Мазохи, А. Ільків, J. Rose, R. Langworth та ін., присвячених дослідженню письменницького епістолярію. Заслуговує уваги дослідження А. Ільків щодо природи епістолярію письменника «як метажанру, як цілісної позародової структури», що дасть змогу літературознавцям відкривати в епістолярному тексті нові смислові площини, жанрово-стильові модифікації листа як жанрові нарощення, що призводять до виникнення «жанру в жанрі» [1, с. 97].

Аналізуючи епістолярій українських письменників другої половини ХХ ст., Г. Мазоха у своїй розвідці вказала на тенденції, які призвели до розмивання жанрових меж, виникнення їх нових утворень, що не вкладаються в канонічні межі дефініцій. У масиві епістолярію українських письменників – в'язнів постсталінських десятиліть дослідниця виокремлює такі жанрові модифікації, як лист-есе, лист-щоденник, лист-рецензія, лист-дискусія, лист-сповідь [2, с. 16].

Отже, нині маємо новий підхід до вивчення епістолярної спадщини митця. Ураховуючи «суб'єктивне начало», оголений психологічний світ особистості автора, ставимо за **мету статті** визначити функційні міжжанрові та стильові модифікації дружнього епістолярію В. Черчилля. **Джерельною базою** нашої розвідки стали приватні кореспонденції політика й публіциста, що зберігаються в архівах Великобританії. Вони досі не відомі широкому загалові.

Серед епістолярію В. Черчилля виокремлюються листи, у яких відчувається особливе ставлення автора до адресата (адресатно-рецептивний зв'язок між дописувачами), де визріває портрет адресата, чіткі риси його особистості та світогляду. Це стосується як суспільно-громадської діяльності, так і приватного життя епістолярного комуніканта.

Ще до Другої світової війни Черчилль листовно спілкувався з широким колом осіб, із якими у нього були тісні політичні або дружні зв'язки. Серед кореспондентів відомого політика – члени парламентських партій, учені, актори, письменники і «соціалістична інтелігенція». Представником останньої був і співвітчизник – письменник-фантаст Герберт Веллс, творчістю якого захоплювався Черчилль. Веллс та Черчилль знали особисто один одного й розпочали тривале листування ще в 1901 р. Видавець Веллса надіслав на той час молодому державному діячу копію книги футурологічних прогнозів фантаста *«Передбачення реакції механічного та наукового прогресу на людське життя та думки»*. Черчилль, щойно обраний депутатом від Консервативної партії, відповів письменнику листом на восьми сторінках: «Я читаю усе, що ви пишете», додавши, що книга містить багато чого, з чим він погоджується, хоча, на його думку, Веллс «занадто багато покладає віри в уряд із боку експертів (спеціалістів)» [3, с. 171].

Цей лист написаний у форматі критичного нариса, фрагменти якого надають аргументи для підтвердження авторської думки й оцінки ситуації. До такого жанру публіцистики, як проблемна стаття, зверталася О. Сніжко, проводячи комплексне дослідження жанрів публіцистичних творів Володимира Винниченка. Дослідниця ствер-

джує, що такий різновид статті характеризується чіткою системою аргументації (конкретні факти, яскраві приклади), точністю наведених даних, послідовністю викладу думок [4, с. 239].

Зауважимо, що Г. Веллс є одним із засновників ретрофутуризму (англ. *Retrofuturism*) – «термін, що позначає уявлення про майбутнє, які існували в минулому та їх наслідування в сучасності» [5]. У його творах зображуються фантазії на тему науки і техніки майбутнього, підкріплені тогочасними науковими знаннями. Проте футуристичні погляди письменника-фантаста не збігалися з натхненною вірою Черчилля у велику Британську імперію. У листі від 17 листопада 1901 р. Черчилль розкритикував технократичні погляди Веллса щодо уряду, демонструючи, «що він не є ще одним неосвіченим схоластом, неуком, котрого той зневажає» [6, с. 150]. Основним протиріччям між двома митцями було те, що Веллс припускав у своїй теорії, що прихід нової технології супроводжуватиметься одночасним поліпшенням людської природи. Для Веллса «це природа звіра, яка все вирішує». Черчилль натомість відстоював свою думку афористичними заявами: *You may teach a dog all kinds of tricks ...but you can't improve the breed of the dog in a hurry* («Ви можете навчити собаку всіляким трюкам ... але ви не можете поспіхом удосконалити породу собаки») [6, с. 147]. Черчилль стверджував, що суспільство не зміниться так швидко, як припускає Веллс.

Лист-концепція (система поглядів, визначальний задум) як один із різновидів листа, що розкриває погляди або ідеї, і, з іншого боку, лист-відповідь адресанта, що звучить антитезою – розвінчання і критика цих футурологічних ідей. Думки Веллса щодо місця людини в суспільстві викликали обурення та осуд Черчилля, який у кореспонденції запропонував власну концепцію ролі політика в суспільстві. *Лист-відповідь* щодо викладених футуристичних прогнозів Веллса також узагальнює принциповий підхід Черчилля до проблеми, яка хвилюватиме політиків і науковців упродовж прийдешніх десятиліть: *«Знання експерта – це обмежені знання: і абсолютна неосвіченість простої людини, яка знає лише те, що болить, є безпечнішим путівником, аніж будь-який сильний напрям спеціалізованого персонажа. Чому ви припускаєте, що всі, окрім лікарів, інженерів тощо, є трутнями чи гіршими за них? Чи власне уряд не являє собою мистецтво чи науку? Щоб керувати людьми, тлумачити складні питання простим людям, ... примирити протилежні інтереси, розглядати надзвичайні ситуації, чи самі ці речі не варті уваги та праці впродовж усього життя? Отже, я промовляю від імені домініону (влади) усіх фахівців (особливо військових фахівців), добрий Бог визволить*

нас (від лукавого) [6, с. 148] (тут і далі переклад наш. – О. С.).

У відповідь Веллс висловив подяку Черчиллю за його чудову критику та додав поблажливо: «Домінуюча нація, що прийде, у моєму понятті має складатися з освічених, не лише (технічно) підготовлених людей, і у вашому літанію (молебні), коли мова зайшла про «мрії а ля спеціалістів», я також найсердечніше приснаюся до вас у «Бог визволить нас» (молитві)... Насправді, я не вважаю, що ви, ті, хто збирається у великих замських будинках, усвідомлюєте темп розвитку справ» [7, с. 98].

Незважаючи на політичні розбіжності, у Черчилля з Веллсом зав'язалися дружні стосунки, ідентифіковані також і в епістолярних діалогах. Обидва митці захоплено мріяли про майбутнє. Веллс називав Черчилля «надзвичайно цікавою та привітною особою», хто так само, як і він, вірив у те, «що великий вир світів та нові розколи обов'язково з'являться в найближчі кілька років» [7, с. 98]. У думках Черчилля теж виникали фантазії про майбутнє, з якими він щедро ділився зі своїм товаришем-футуристом.

Лист-подяка Черчиллю від Веллса за блискучу епістолярну критику книги *A Modern Utopia* («Сучасна утопія»), яка отримала схвальний відгук у адресата. Свій відгук про книгу Черчилль виклав у листі до Веллса від 9 жовтня 1906 р. Вдаючись до жартівливого підтексту, Черчилль тактовно вказав на недоліки твору, одним з яких є, на думку рецензента, відсутність цікавого сюжету: «Я завжди готовий з'їсти ваше сало, але мені потрібно теж і варення» [6, с. 148].

Черчилль, як і Веллс, також захоплювався науковою фантастикою і неодноразово робив спроби втілити свій задум у цьому жанрі (роман «Саврола» і ретроспективна розповідь *Dream*). І у своїх листах до письменника-фантаста він вдається до нового жанру – фентезі (фантазія), у якому змальовує своє бачення життя в майбутньому. Фентезі (англ. fantasy) – це «література уяви, яка дає змогу досліджувати основні загадки життя, не обмежуючи себе розмірами твору та часопростором» [8].

Світ вигаданої держави-республіки, що розташована на віддаленій планеті Сонячної системи, у романі Веллса «Сучасна утопія» протиставляється іншому світу держави, яку уявив Черчилль. У листі до письменника-фантаста від 9 жовтня 1906 р. він теж назвав її «утопією», маючи на увазі еволюцію суспільства: «Я впевнений, що якщо бачення чудової Утопії, яка підбадьорює серця та запалює уяву трудящих, повинна коли-небудь утілитися у реальність, це буде шляхом розвитку модифікації та вдосконалення наявної конкурентної організації суспільства; і я вважаю, що мобілізований і активний сьогодні лібералізм буде

головним і необхідним фактором у цій благородній еволюції» [3, с. 172].

Із листування Черчилля з Веллсом можна розпізнати схожі елементи у відтворенні уявного світу: подорожі у часі, паралельні світи. Однак Веллс зображує цей світ, керований voluntary noblemen (добровільними аристократами), так звані самураями, використовуючи гіперболізовані образи, міфічних героїв, тоді як Черчилль відтворює світ, не ідеалізуючи його, за допомогою підтексту, застерігає від наслідків дій управління. Черчилль у листі від 9 жовтня 1906 р. висловлює своє захоплення майстерністю Веллса відображати нереальні світи як реальні: «Вам, без сумніву, вдалося створити рай на землі; але я завжди боявся, що рай може стати похмурим місцем у довгостроковій перспективі. Тим не менше у Ваших творах так багато того, що стимулює мою уяву, що я перед Вами у великому боргу, не кажучи вже про Вашу теперішню люб'язність та доброту. Особливо я захоплююся Вашою майстерністю та мужністю, з якими обговорювалися питання шлюбу та популяції» [3, с. 172].

Листи-портрети адресата. У листах Черчилля до Веллса простежуються спільні риси, притаманні обом комунікантам: невгамовна самовпевненість, нетерпимість до слави та широта мислення. Лист-портрет адресата проходить певну еволюцію. Із листів Черчилля постає образ «енергійного сучасного філософа», якому Черчилль приписував багато заслуг, зокрема його дар провидиця, хто зміг передбачити за два десятки років раніше жахи сучасної війни і «застерегти сучасне людство про повернення до хаосу» [9, с. 25]. Для Черчилля жива уява Веллса та прогнози на майбутнє були набагато важливішими, ніж політичні розбіжності. Обидва не лише захоплювалися професійними якостями один одного, а й літературними здобутками. Так, Черчилль неодноразово захоплено відгукувався про творчість Веллса. У 1931 р. він написав: «Машина часу» – той дивовижний філософський роман не є негідним, щоб спостерігати на відстані, але тим не менше у шлейфі «Мандрів Гуллівера», – вигукнув я з радістю. Потім я прочитав усі його книги. Я міг би скласти з них іспит. Одна ціла довга полиця в моїй маленькій бібліотеці заповнена його повним виданням. Тут і розваги, і витівки. Ось пропозиції щодо замовлення та дизайну. Ось проникливі ідеї миру та війни. Ось пророцтва майбутнього, чимало з яких ми пережили, щоб перевірити і витримати» [10, с. 173].

Ентузіазм Черчилля у цьому панегірику впродовж кількох абзаців, передає ментальні та стильові спорідненості обох митців. Черчилль в особі Веллса знайшов не лише епістолярного співрозмовника, а й споріднену душу.

Як і настрої адресантів, їхні погляди на деякі політичні питання (зокрема, захоплення Веллса більшовицькими ідеями та зневага до Британської імперії тощо) відобразилися на специфіці й тональності листового спілкування. Згодом полеміка у листах почала загострюватися. На тлі дискусій та емоційного напруження відбуваються зміни у жанровій специфіці листів, кореспонденції наповнюються образливими звинуваченнями та сарказмом щодо адресата. Шквал емоцій супроводжує кореспонденції Веллса до Черчилля, написані у 1930-ті роки, коли життя в Європі було неспокойне. В одному з листів цього періоду Веллс зауважив, що ідеї Черчилля обмежуються *«пригодами політичного життя Британії»*, бо йому *«не вистачало широти мислення і наукової чи літературної компетенції»* [9, с. 29]. Веллс дошкуляв Черчиллю за те, що той запозичив ідею реконструкції танків із його творів. І також залишив критичні коментарі про *«те, як завдяки своїй настирливості вийшов на передній план і став національним символом»* [9, с. 28]. За словами Веллса, Черчилль був *«романтичним мілітаристом»*, що підтримував дух британців під час війни, але в мирний час був небезпечним, тому що *«будучи далеким від Гіпократа, він дійсно вірив у його власні абсурдні ідеї»*. Насамкінець письменник-фантаст додав, що *«Черчилль зараз відіграв свою роль і під час кризи в Греції втратив голову»* [9, с. 29].

Лист – авторитетна заява (dictum з лат. «гостра заява»), сповнений емоційної критики на адресу реципієнта, написаний незадовго до смерті Веллса у 1946 р., звучить як епіграма. Натомість Черчилль віддав шану письменнику, написавши одразу ж після його смерті слова, які стали епітафією: «Мало хто з першокласних письменників більш послідовно піддавався настроям національних подій та соціальної системи, у яку вони потрапили. Усе менше почуваються у великому боргу перед його широкою толерантністю та чудовими хитросплетіннями» [9, с. 30]. Це послання звучить як останній акорд вдячності приятелю і творчому співрозмовнику.

Листування В. Черчилля із Б. Шоу також вирізняється оригінальною манерою зображення образу адресата й новими жанровими модифікаціями; їхнє листування насичене добрим гумором і прихованим сарказмом.

До того ж їхні неординарні стосунки стали приводом для відомого апокрифічного листового анекдоту. Якось Б. Шоу надіслав В. Черчиллю два квитки в подарунок і супровідний *лист-запрошення* на прем'єру своєї вистави. У листі стисло написав: *«Приходьте самі і візьміть із собою друга, якщо він у вас є»*. На що Черчилль нібито відповів: *«Не маю можливості прийти на*

прем'єру, можна мені прийти наступного вечора, якщо вистава відбудеться?» [9, с. 31]. Хоча цей жарт обидва кореспонденти пізніше заперечували, добродушне кепкування в кореспонденціях було властиве обом адресантам.

Легка насмішка та приховане глузування в листах переростають у полеміку між епістолярними комуни кантами, і це набуває іншого стильового забарвлення. Характер листування передає цілу гаму відтінків комічного: іронію, пародію чи сарказм. Це найпомітніше проявляється у *листах – портретах адресата*, коли адресант намагається висміяти певні риси характеру чи вчинки реципієнта, що викликають осуд, несхвалення чи роздратування.

В. Черчилль любив театр і захоплювався драматургією Б. Шоу. Послідовник і учень Ібсена, Шоу розвинув «нову драму» – панораму ідей. У листах до Черчилля постає образ адресата, що переживає психологічні колізії. Це цікавий полеміст і сатирик з інтелектуально-аналітичним підходом до подій, філософським осягненням дійсності. Визначальною рисою такого полемічного діалогу в листах до Черчилля, у його публічних виступах і приватних розмовах зі своїм творчим соратником є іронія, у якій сатиричний пафос поєднується зі скепсисом, що ставить під сумнів розумність соціального устрою і реальність прогресу.

Натомість у приватному листуванні й у публічних виступах Черчилль неодноразово критикував політичні погляди Б. Шоу. У своїх біографічних нарисах «Великі сучасники» Черчилль присвятив Бернарду Шоу окрему статтю і назвав його *«найяскравішим сучасним письменником Англії»* [11, с. 43]. Проте цей образ в уяві Черчилля викликав не лише захоплення. Політик і публіцист порівнював Б. Шоу з *«вулканом, що випускав дим, електричні спалахи, кип'яток, грязюку та попіл. Окрім усієї цієї «екстравагантної маячні» інколи з'являється шматок чистого золота, виплавленого з вогнів істини»* [9, с. 31]. Зображуючи образ адресата у листі, адресант поступово переходив від характеристики особистих якостей Б. Шоу до наділення особи письменника, як у казці, рисами природних явищ, уособлення та порівняння, гіперболізації, що змушувало адресата відповідно реагувати. Стиль Б. Шоу – тяжіння до неприхованого жаргонного жарту, а також використання підтексту – імпонував Черчиллю, котрий не був байдужий до тонкого гумору і сам удавався у своїх посланнях до символізму та інтертекстуальності.

Б. Шоу, зі свого боку, не виказував образи за дошкульні висловлення Черчилля на його адресу стосовно *«сліпого політичного пароксизму»*. У цьому простежується ставлення до Черчилля не лише як до цікавого співрозмовника, з котрим можна було відкрито подискутувати на філософські

теми, а й оцінка його хисту як критика. Епістолярні співрозмовники часто обмінювалися думками про творчість, надсилаючи при цьому свої твори. Так з'являлися *листи-рецензії* з коментарями від адресата. 1928 р. Б. Шоу надіслав Черчиллю свій *magnum opus* (довершений твір) «Посібник із соціалізму та капіталізму для розумної жінки». Згодом Черчилль висловив своє задоволення від прочитання твору, написавши у листі від 2 вересня 1928 р.: «*Я зрадив, коли отримав вашу книгу, і дуже зворушений Вашою люб'язністю, підписаним мені примірником. Мене захоплює Ваш простий брутальний стиль та ставлення. Я впевнений, що він принесе лише користь для бездумної самовдоволеної заможної особи*» [12, с. 1331]. Тактовно натякаючи на те, що твір не є досконалим і що ідеї твору не збігаються з поглядами Черчилля, адресант завершує лист стримано, не виказуючи відкритого протистояння. Ніби продовжуючи у такій же манері, Б. Шоу у листі до В. Черчилля (1934 р.) схвально відгукнувся про роман політика «Мальборо» як «*дуже гарний матеріал для читання [але] місцями сильно пошкоджений [надлишком] «маколейзмів*» [13]. Б. Шоу у листі висловлював протест проти «маколейзму» (політики впровадження освітніх реформ у британських колоніях), підбурюючи В. Черчилля «*спрямувати його другий том в історичне русло, відповідно до сучасної ситуації*» [13]. Революційні настрої завжди переслідували Б. Шоу, а його гострі заяви і підтримка комуністичного руху викликали обурення у В. Черчилля. Схожі літературні вподобання і водночас значні вагання-метаморфози всупереч політичним розбіжностям врешті-решт взяли гору і позначилися на тональності епістолярного діалогу з тяжінням до гострої полеміки. У своїх есе і серії листів цього періоду (1944 р.) Б. Шоу називав Черчилля мілітаристом, стверджуючи, що «*пан Черчилль – дивна неприємна сполука аристократа і янки (житель нової Англії). Його відверта антинімецька сварливість є значно популярнішою, ніж моральне белькотання його побожних колег. Він – самовдоволений та веселий юнкер (шляхтич)*» [9, с. 31]. Листовна полеміка – поширений жанр в епістолярних діалогах В. Черчилля з колегами та друзями, насичена сатиричними вкрапленнями та добродушним гумором. Інколи це свого роду *політична дискусія у листах*, адресованих не лише одній особі, а й широкому загалові (у пресі, публічних виступах). Як і в драматургії Б. Шоу, дискусія переходить у полеміку між адресантами і виходить за межі епістолярного діалогу, переростає у публічні дебати, опубліковані у пресі *A Debate on the Principles of Socialism; Winston Churchill vs. Bernard Shaw* («Дебати про принципи соціалізму; Вінстон Черчилль проти Бернарда Шоу») (1924 р.). Черчилль звинувачував правлячу лейбористську партію у варваризмі, соціалістичному шахрайстві

і попереджав суспільство про те, що утопічні ідеї соціалістів: егоїзм, пошуки себе, свого ідеалу зробили неможливим їх здійснення» [14, с. 24].

Черчилль уважав Шоу найвизначнішим майстром епістолярного стилю. Письменник, на думку політика й публіциста, умів бути і патетичним в одних ситуаціях, насмішкуватим і жартівливим – в інших, проте водночас став «жертвою його власного хисту – парадоксу» [10, с. 32]. У 1929 р. Черчилль написав: «Ми всі, безумовно, стали кращими, маючи серед нас блязня» [9, с. 34].

Жарти загалом притаманні листуванню Черчилля з друзями, з близькими колегами-однодумцями та письменниками, зокрема з Веллсом і Шоу. Проте інколи їхні стосунки переповнювала взаємна неприязнь через різні політичні погляди. Наприклад, проаналізуємо уривок із *листа-відгуку* В. Черчилля, надісланого Б. Шоу у 1937 р., у якому адресант схвально відгукнувся про творчість письменника. Б. Шоу подякував В. Черчиллю за другий схвальний нарис про нього у збірці «Великі сучасники» (1929 р.): «*Це, безумовно, варто прочитати сьогодні – Черчилль тут найкраще виявив свою майстерність*» [10, с. 34]. Б. Шоу сподобалося, але В. Черчилль порівняв «Червоний прапор» (гімн Лейбористської партії) з «*похоронним маршем мавпи*». Б. Шоу запротестував і надіслав відповідь, що гімн «Червоний прапор» насправді був «*похоронним маршем смаженого вугра*» [11, с. 43]. Удала словесна гра, вмиле жонгливання жартами властиве обом комунікантам. Письменники все активніше створюють нові оригінальні метафори, порівняння, перифрази, специфічні комічні моделі на лексичному, фразеологічному, морфологічному та синтаксичному рівнях, збагачуючи різноманітними відтінками комічні властивості слова й досягаючи значної експресії у змалюванні характерів і ситуацій.

Упродовж останніх років життя Б. Шоу вони зберігали теплі товариські зв'язки, їхні листи передають щирість і мудрість адресантів, кореспонденції позбавленні формалізму та офіціозу. У 1946 р. В. Черчилль надіслав вітальню телеграму своєму другу-ювіляру Б. Шоу з нагоди його 90-річчя й отримав зворушливу відповідь: «Ви ніколи не були справжнім Торі (представником партії). Дуже велика енергія автора і художника і солдатський вишкіл зробили Вас феноменом» [15, с. 253].

Не менш зворушливим були слова вдячності прикутого до ліжка недужого Шоу, коли Черчилль зі своєю дружиною надіслали йому троянди. На знак їхньої дружби автор надіслав письменнику свій останній твір – автобіографічні нариси *Sixteen Self-Sketches* («Шістнадцять замальовок про себе», 1949 р.), у якому описав Черчилля як свого суперника, разом із твором він додав *записку-послання*,

підтверджуючи їх спорідненість у властивій йому манері неприхованої іронії: «Нас обох віднесли до класу невігласів» [14, с. 31], натякаючи на те, що вони обидва не мали ступеня ні Оксфорда, ні Кембриджа. Проте обидва отримали Нобелівську премію з літератури.

Надсилаючи *лист-подяку* у відповідь на подарунок від Б. Шоу, збірку його останніх автобіографічних нарисів, Черчилль написав у стриманому тоні: «Мій шановний *Бернарде Шоу*, щиро дякую за лист і за Ваші «Етюди про себе». Це велика радість отримати такий твір та ще більша радість – дізнатися про Ваше одужання. Дозвольте мені віддячити Вас як тільки може автор, надіславши Вам ці кілька етюдів – «замальовок про себе», зовсім іншого персонажа. Можливо, вони переконують Вас зайнятися малюванням як хобі» [15, с. 562].

Висновки. Епістолярні діалоги В. Черчилля з Г. Веллсом та з Б. Шоу тривали десятиліттями. На основі проведеного аналізу цих діалогів схарактеризовано головні жанрові та стильові доміанти,

які можуть бути ключовими чинниками для визначення типологічних форм письменницьких кореспонденцій В. Черчилля. Це, зокрема, поява різних міжжанрових зрощень у межах одного жанру; адресатно-рецептивний зв'язок між дописувачами; суб'єктивна спрямованість та індивідуальна стильова парадигма адресанта. Визначальними рисами епістолярних діалогів В. Черчилля з його «співрозмовниками на відстані» Б. Шоу та Г. Веллсом є: іронія, у якій сатиричний пафос поєднується зі скепсисом, емоційна критика на адресу реципієнта, полеміка між адресатом та адресантом, тонкий гумор тощо. Власне виокремлені жанрові та стильові доміанти, а також головні риси проаналізованих епістолярних діалогів спричинили появу таких жанрових модифікацій листів В. Черчилля: лист-концепція; лист – авторитетна заява; лист-замальовка (етюд); лист – портрет адресата; лист-рецензія; лист-дискусія тощо. Тож, жанрово-стильові особливості приватного епістолярію Вінстона Черчилля можуть бути предметом для подальших розвідок у цьому напрямі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ільків А.В. Інтимний дискурс письменницького епістолярію другої половини XIX – початку XX століть: монографія. Івано-Франківськ: Фоліант, 2006. 372 с.
2. Мазоха Г.С. Жанрово-стильові модифікації українського письменницького епістолярію другої половини XX століття: автореф. дис. ... докт. філол. наук: 10.01.01. Київ, 2007. 36 с.
3. Toye R. The Great Educator of Unlikely People. In: R. Backhouse & T. Nishizawa (Eds.). *No Wealth but Life*. Cambridge University Press. 2012. P. 161–188.
4. Сніжко О. Жанрова система публіцистичних текстів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. Вип. 26. С. 237–240.
5. What is Retrofuturism? URL: <https://theretrofuturist.com/what-is-retrofuturism> (Last accessed: 15.10.2020).
6. Toye, R., H.G. Wells and Winston Churchill: A Reassessment In S. McLean (ed.), *H.G. Wells: Interdisciplinary Essays*. 2008. P. 147–161. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
7. Churchill, R., Winston S. Churchill. Companion. 1969. Vol. II, pt. 1 (1901-1907). Boston: Houghton Mifflin Company.
8. Lotha G. Fantasy. *Ap.* 30, 2020. URL: <https://www.britannica.com/art/fantasy-narrative-genre> (Last accessed: 12.10.2020).
9. Weidhorn, M. A Harmony of Interests: Exploration in the Minds of Sir Winston Churchill. Fairleigh Dickinson University Press, 1992. 192 p.
10. Alkon, P. Winston Churchill's imagination. Associated University Presses. 2010. 210 p.
11. Churchill, W. Great Contemporaries. Odhams Press Limited. 1941. 340 p. URL: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.209041> (Last accessed: 28.10.2020).
12. Churchill, R. Winston S. Churchill. Companion, Vol. V, pt.1. Boston: Houghton Mifflin Company, 1981. 1684 p.
13. Langworth R. Churchill and George Bernard Shaw: A Curious Dichotomy, a Fictitious Exchange. URL: <https://winstonchurchill.hillsdale.edu/george-bernard-shaw/> (Last accessed: 2.10.2020).
14. Barfoot C.C. Ritual Remembering: History, Myth and Politics in Anglo-Irish Drama. Rodop, 1995. 204 p.
15. Churchill, R., Gilbert, M., Winston S. Churchill: Never despair, 1945-1965. Vol. 8. Boston: Houghton Mifflin. 1988. 1438 p.

REFERENCES

1. Ilkiv, Anna. (2006) Intymnyi dyskurs pysmenytskoho epistolariyu drugoyi polovyny XIX – pochatku XX stoliti [Intimate Discourse of the Writers Epistolary in the second half of XIX – the beginning of XX centuries] (In Ukrainian). Ivano-Frankivsk: Pholiant. 372 p.

2. Mazoha G.S. (2007) Zhanrovo-styl'ovi modyfikaciyi ukrayins'kogo pys'mennych'kogo epistolyariyu drugoyi polovyny' XX stolittya [Genre-Style modifications of the Ukrainian Writers Epistolary in the second half of XX century]. The abstract of the PhD thesis for degree in Philology: 10.01.01. Kiyiv. 36 p.
3. Toye, R. (2012). The Great Educator of Unlikely People. In. R. Backhouse & T. Nishizawa (Eds.). *No Wealth but Life* (pp. 161–188). Cambridge University Press.
4. Snizhko O. Zhanrova systema publicysty'chnyh tekstiv [Genre System of the Publicistic Texts]. *The Scientific Bulletin of the Uzhhorod University. Series: Social communications*, Vol. 26. P. 237–240.
5. What is Retrofuturism? URL: <https://theretrofuturist.com/what-is-retrofuturism> (Last accessed 15.10.2020).
6. Toye, R. (2008) H. G. Wells and Winston Churchill: A Reassessment In S. McLean (ed.), *H.G. Wells: Interdisciplinary Essays*.(pp.147-161). Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
7. Churchill, R. (1969) *Winston S. Churchill. Companion*. Vol. II, pt. 1 (1901–1907) Boston : Houghton Mifflin Company.
8. Lotha G. Fantasy. *Ap*. 30, 2020. URL: <https://www.britannica.com/art/fantasy-narrative-genre> (Last accessed 12.10.2020).
9. Weidhorn, M. (1992) *A Harmony of Interests: Exploration in the Minds of Sir Winston Churchill*. Fairleigh Dickinson University Press. 192 p.
10. Alkon, P. (2010) *Winston Churchills imagination*. Associated University Presses. 210 p.
11. Churchill, W. (1941). *Great Contemporaries*. Odhams Press Limited. 340 p. URL: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.209041> (Last accessed 28.10.2020).
12. Churchill, R. (1981) *Winston S. Churchill. Companion*, Vol. V, pt.1. Boston : Houghton Mifflin Company. 1684 p.
13. Langworth R. Churchill and George Bernard Shaw: A Curious Dichotomy, a Fictitious Exchange. URL: <https://winstonchurchill.hillsdale.edu/george-bernard-shaw/> (Last accessed 2.10.2020).
14. Barfoot C.C. (1995) *Ritual Remembering: History, Myth and Politics in Anglo-Irish Drama*. Rodopi. 204 p.
15. Churchill, R., Gilbert. M. (1988) *Winston S. Churchill: Never despair, 1945-1965*. Vol. 8. Boston : Houghton Mifflin. 1438 p.